

Oponentský posudek diplomové práce
na Ústavu filosofie a religionistiky FF UK v Praze

Alena Bezoušková: Naděje a činnost u Tomáše Akvinského

doc. Václav Němec, Ph.D.

Charakteristika a přednosti práce

Alena Bezoušková se věnuje pojetí naděje a jejího vztahu k činnosti u Tomáše Akvinského. Přitom se soustředí na dva základní typy naděje, s nimiž se v textech Tomáše Akvinského setkáváme: na naději jakožto jednu z vášní a naději jakožto jednu z (theologických) ctností. Jak správně upozorňuje, tyto dva typy naděje se odvozují ze dvou různých zdrojů, jež představují Aristotelovy spisy a epištoly apoštola Pavla. V souladu s tím na úvod své práce zařazuje letný výklad pojetí naděje u těchto dvou Tomášových předchůdců a zdrojů inspirace (1.)

V první hlavní části práce autorka precizně a zasvěceně vykládá Tomášovo pojetí vášní i jejich základní rozlišení na vášně vznětlivé a žádostivé (2.1–2.2). Tento obecný výklad jí umožňuje přesně zařadit naději a ukázat její místo a funkci mezi ostatními vášněmi jakožto jakéhosi mostu mezi žádostivými vášněmi. Již zde se vyjevuje její spojení s činností, nakolik je úzce spjata s procesem dosahování nějakého chybějícího, budoucího dobra. Tato spjatost je ještě patrnější díky rozboru prožitku naděje (2.4). Zde se ukazuje, že naděje zároveň podporuje, resp. „zintenzivňuje“ činnost. V tomto směru je klíčová skutečnost, že nejenom dosažení kýženého dobra, ale také naděje je doprovázená slastí, která stimuluje činnost. Stimulující účinek má ovšem i protikladná vášně, jakou je smutek. Pěkná a v hlavních tezích i přesvědčivá je také krátká konfrontace Tomášova pojetí naděje-vášně s jeho hlavními zdroji, sv. Pavlem a Aristotelem (2.5). Zde autorka ukazuje, že ačkoli se Tomáš často odvolává na Pavla, jeho pojetí naděje jakožto vášně u apoštola nemá přílišnou oporu, ale odpovídá Aristotelovu pojetí z *Etiky Nikomachovy* a *Rétoriky*. Konfrontace naděje s vášněmi, v nichž je naděje obsažena, totiž smělostí a hněvem, i s protikladnými vášněmi strachu a zoufalství dává ještě více vyvstat dynamickému charakteru naděje (2.6). To, že naděje podporuje činnost, se ukazuje i na její roli, již sehrává při ctnosti velkodušnosti, která právě způsobuje, že naděje-vášně je zaměřena na dosahování cti (2.7).

Ve druhé části práce autorka precizně objasňuje vztah mezi theologickými ctnostmi, funkcí naděje jako mostu mezi vírou a láskou, rolí milosti a postavení lásky jako vrcholné theologické ctnosti a kořene všech ostatních ctností (3.1; 3.2). Výklad o objektu naděje-ctnosti v jeho podvojnosti – blaženosti a Boží pomoci – upřesňuje, jakým specifickým způsobem se naděje vztahuje k Bohu (3.3). Přitom mimo jiné vyvstávají strukturální podobnosti mezi nadějí-vášně a nadějí-ctností. Další zajímavou souvislost naděje-ctnosti a lásky odhaluje řešení otázky, zda lze doufat v dosažení blaženosti u druhého člověka. Zvláštní problém představuje zdánlivě pasivní charakter naděje-ctnosti, který se zdá vyplývat ze skutečnosti, že se jako taková projevuje očekáváním a spoléháním. Vyjasnění tohoto problému, při němž autorka ukazuje, že naděje se projevuje vnitřní aktivitou, protože doufat znamená vynakládat úsilí ze všech svých sil a doufání v blaženost je spojeno s vnitřní proměnou, vyjevuje další pozoruhodné aspekty vztahu mezi nadějí a láskou, a potažmo strachem: Naděje prohlubuje vztah k Bohu ve vztah přátelský, resp. synovský, v němž se pro nás Bůh stává milosrdným Otcem, a v důsledku proměňuje také otročský strach z Boha ve strach synovský (3.4). Výklad o zoufalství jakožto nectnosti protikladné naději, který nejenom vrhá nové světlo na vztah mezi nadějí a vírou, ale

také objasňuje důležitou souvislost mezi zoufalstvím a „sklíčeností“ (*acedia*), odhaluje kořeny i vnitřní dynamiku zoufalství. Rozbor trufalosti, která může být charakterizována jako „nezřízená naděje“ či „zvrácené doufání“, pak rovněž ukazuje, že tato nectnost je založena na nesprávné představě o Bohu, a odhaluje její kořen, jímž je v tomto případě pýcha (*superbia*) jakožto zvrácená touha stvořené bytosti povýšit se nad svého stvořitele (3.5). Tyto výklady podporují autorčinu tezi, podle níž nejenom naděje-vášeň, ale také naděje jakožto (theologická) ctnost je spojena s činností, ovšem ve smyslu vnitřní aktivity, nakolik právě implikuje vnitřní přerod, k němuž může dojít jen tehdy, když se člověk otevře pro vztah s Bohem. Přitom se rozumí, že nejde o aktivitu vykonávanou pouze z vlastních sil člověka, nýbrž Bůh při ní vychází usilujícímu člověku vstříc a obdarovává jej (3.6). Jak autorka příležitostně ukazuje, právě v tomto ohledu spočívá nejnápadnější rozdíl mezi pojetím naděje u Tomáše a apoštola Pavla, pro nějž je naděje ve své podstatě očekáváním.

Autorka prokazuje nejenom schopnost velmi dobrého a netriviálního porozumění primárnímu textu i znalost relevantní sekundární literatury, ale také schopnost klást si nad textem kritické otázky. Její výklad je koncentrovaný na podstatné a vyniká příkladnou jasností a přesností. Díky tomu se jí podařilo podat velmi precizní a komplexní obraz Tomášova pojetí naděje. Práce ve svém celku je také velmi dobře logicky vystavěná a přehledně strukturovaná. Hlavní teze práce jsou plausibilní a dobře zdůvodněné.

Nedostatky práce a náměty k diskusi

Autorka vychází výhradně z *Theologické sumy*, aniž by zohlednila další relevantní primární texty k tématu, jako jsou *Quaestiones disputatae de virtutibus*, a to přesto, že existuje český překlad klíčových kvestií (*Otázky o ctnostech II: Láska a naděje*).

Převod latinského termínu *appetitus* českým „apetit“, speciálně ve spojení „smyslový apetit“ (str. 33, 38, 40) a „intelektový apetit“ (str. 40) není příliš šťastný. Vhodnější překlad by byl např. „tíhnutí“.

Obecná charakteristika ctností je až příliš stručná a neúplná (viz 3.1). Např. podstatná specifikace, že ctnost není pouze kvalitou, ale habitem, je letmo zmíněna až později a jakoby mimochodem v poznámce pod čarou.

Přesnější a jasnější mohla být i charakteristika víry a role, kterou při ní hrají vůle a rozum (str. 39–40). Jak vysvětluje Tomáš např. v *Quaestiones disputatae de veritate* (q. 10, a. 12, ad s. c. 6), akt víry je zvláštním aktem souhlasu, v němž člověk na základě rozhodnutí vůle uznává za pravdivé něco, co není schopen rozhodnout na základě rozumového poznání. Akt víry je souhlasem vůle primárně založeným na důvěře v autoritu těch, kdo předávají božské vědění.

Hodnocení

Práce nejenom splňuje nároky kladené na diplomovou práci v oboru filosofie, ale představuje velmi zdařilý studijní výkon. Navrhují proto její hodnocení známkou „výborně“.

doc. Václav Němec, Ph.D.

v Praze, 28. 2. 2023

